

NUTQ MADANIYATI VA NOTIQLIK SAN'ATI.
NOTIQLIK SAN'ATI TARIXI

Yuldasheva Mastura Islamovna

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika institutining tillar va maktabgacha ta'lim fakulteti Mediasavodxonlik va axborot madaniyati fani o'qituvchisi

Tel:91 777 95 45

Annotatsiya: Ushbu maqola notiqlikning boy gobelenlarini o'rganadi, uning tarixiy evolyutsiyasi, madaniy ahamiyati va jamiyatlarga doimiy ta'sirini o'rganadi. Qadimgi tsivilizatsiyalardan to hozirgi zamongacha bo'lgan nutq madaniyatining ildizlarini kuzatib, biz ushbu san'at turining nuanslarini ochishni maqsad qilganmiz. Adabiyotlarni keng qamrovli tahlil qilish orqali biz usta notiqar tomonidan qo'llaniladigan usullarni, ular erishgan natijalarni va aloqa va ijtimoiy o'zgarishlarning chuqur oqibatlarini ochib beramiz. Muhokama notiqlikning madaniy va psixologik o'lchovlarini qamrab oladi, bu esa ushbu abadiy mahoratni davom ettirish uchun chuqur xulosalar va takliflarga olib keladi.

Kalit so'zlar: Notiqlik, ritorika, nutq madaniyati, tarixiy evolyutsiya, aloqa, ommaviy nutq, ishonirish, qadimgi tsivilizatsiyalar.

Notiqlik, ishonarli nutq san'ati insoniyat tarixini shakllantirishda hal qiluvchi ro'l o'ynadi. Qadimgi faylasuflarning ulug'vor nutqlaridan tortib, zamonaviy rahbarlarning olovli ritorikasiga qadar, og'zaki so'zlarning kuchi asrlar davomida aks etgan. Ushbu maqola tarix yilnomalari bo'ylab sayohatni boshlaydi, notiqlik evolyutsiyasi va uning madaniyat va jamiyatga chuqur ta'sirini o'rganadi.

Notiqlikning ahamiyatini tushunish uchun tarixiy matnlar, falsafiy risolalar va ritorik qo'llanmalarni sinchkovlik bilan o'rganish zarur. Aristotelning " ritorikasi " dan Tsitseronning nutqlariga qadar adabiyot tahlili ishonarli muloqotning asosiy tamoyillarini ochib beradi. Etos, pafos va logotiplarning o'zaro ta'siri takrorlanadigan mavzu sifatida paydo bo'lib, samarali notiqlikning abadiy tabiatini namoyish etadi.

Notiqlik san'ati sifatida tomoshabinlarni o'ziga jalb qilish va xabarlarini ishonarli etkazish uchun bir qator usullardan foydalanadi. Usullar bo'limi taniqli notiqar tomonidan klassik davrdan zamonaviy bosqichgacha bo'lgan strategiyalarni o'rganadi. Bunga ritorik vositalardan foydalanish, ovozli modulyatsiya va tana tili, shuningdek, notiqlikning turli madaniy kontekstlarga moslashuvchanligi kiradi.

Notiqlik san'ati yoki notiqlik san'ati madaniyat va tsivilizatsiyalarni qamrab olgan boy tarixga ega. "Notiqlik" atamasi lotincha "orare" so'zidan olingan bo'lib, "gapirish" degan ma'noni anglatadi."Notiqlik san'ati tarix davomida siyosiy, ijtimoiy va madaniy landshaftlarni shakllantirishda muhim rol o'ynagan.

Qadimgi Yunoniston va Rim:

- Gretsiya: G'arb notiqligining ildizlari qadimgi Yunonistonga borib taqaladi, bu erda demokratik shahar-davlatlarda notiqlik juda qadrlangan. Perikl va Demosfen kabi taniqli shaxslar jamoatchilik fikriga ta'sir ko'rsatadigan kuchli nutqlari bilan tanilgan.

- Rim: Rim notiqligiga yunon ritorikasi katta ta'sir ko'rsatgan. Rim davlat arbobi va notiq Tsitseron Rim Respublikasi tarixidagi eng buyuk notiqlardan biri hisoblanadi. Uning "De Oratore" kabi ritorikaga oid asarlari notiqlikni o'rganishda asosiy matnlarga aylandi.

O'rta Asrlar:

- Rim imperiyasining tanazzulga uchrashi bilan o'rta asrlarda notiqlikka e'tibor pasaygan. Biroq, notiqlik diniy kontekstda rol o'ynashni davom ettirdi, va'zlar ommaviy nutqning asosiy shakli edi.

Uyg'onish davri:

- Uyg'onish davrida klassik ta'limga qiziqishning tiklanishi ritorika va notiqlikka yangi e'tibor qaratdi. Olimlar qadimgi yunon va Rim matnlarini o'rganishdi ritorika, ishonitirish san'atiga qiziqishning tiklanishiga olib keldi.

XVIII-XIX asrlar:

- Ma'rifatparvarlik davrida jamoat nutqi va siyosiy notiqlikning ahamiyati oshdi. Patrik Genri va Tomas Peyn kabi raqamlar Amerika inqilobi davrida mustaqillikni himoya qilish uchun kuchli nutqlardan foydalangan. Evropada notiqlik siyosiy inqiloblar va islohotlarda hal qiluvchi rol o'ynadi.

XX-asr:

- XX-asr tarixni shakllantirishda notiqlik kuchiga guvoh bo'ldi. Uinston Cherchill, Franklin D. Ruzvelt va Martin Lyuter King kabi rahbarlar urush va fuqarolik huquqlari uchun kurash paytida ko'pchilikni ilhomlantirgan va safarbar qilgan nutq so'zladilar.

Zamonaviy Davr:

- Notiqlik zamonaviy davrda jamoat hayotining muhim jihati bo'lib qolmoqda. Siyosatchilar, faollar va biznes rahbarlari o'z g'oyalarni etkazish va jamoatchilik fikriga ta'sir qilish uchun nutqlardan foydalanadilar. Ommaviy axborot vositalari va texnologiyalarning paydo bo'lishi notiqlik doirasini kengaytirdi, nutqlar endi turli platformalar orqali tarqatilmoqda.

Nutq Madaniyati:

- Nutq madaniyati samarali muloqot bilan bog'liq me'yorlar, qadriyatlar va amaliyotlarni o'z ichiga oladi. Bunga til tanlash, ohang, tana tili va auditoriya bilan bog'lanish qobiliyati kiradi. Nutq madaniyati ijtimoiy o'zgarishlar va texnologik yutuqlar bilan rivojlanib, shaxslarning notiqlik bilan shug'ullanishiga ta'sir qiladi.

Tarix davomida notiqlik san'ati g'oyalarni etkazish, harakatlarni ilhomlantirish va

voqealar rivojini shakllantirish uchun kuchli vosita bo'lib kelgan. Bu siyosat, ta'lim, biznes va advokatlik kabi turli sohalarda hayotiy mahorat bo'lib qolmoqda.

Nutq madaniyati va notiqlik san'ati tarix davomida qadrlanib kelgan samarali muloqotning jihatlaridir. Ular fikrlarni etkazish, boshqalarni ishonitirish va harakatlarni ilhomlantirish uchun til, ovoz va tana tilidan foydalanishni o'z ichiga oladi. Nutq madaniyati va notiqlik san'atining ba'zi asosiy elementlari va mulohazalari:

Fikrning ravshanligi:

- Nutq so'zlashdan oldin, siz etkazmoqchi bo'lgan xabarni aniq tushunish juda muhimdir. Fikrlaringizni tartibga soling va nutqingizni mantiqiy tarzda tuzing.

Ritorik Qurilmalar:

- Nutqingizni yanada jozibali va esda qolarli qilish uchun metafora, o'xshatish, o'xshashlik va alliteratsiya kabi ritorik vositalardan foydalaning.

Vokal Xilma-Xilligi:

- Malakali notiq vokal xilma-xilligidan qanday samarali foydalanishni biladi. Bunga asosiy fikrlarni ta'kidlash, qiziqishni saqlab qolish va hissiyotlarni etkazish uchun turli xil balandlik, ohang, sur'at va hajm kiradi.

Tana Tili:

- Og'zaki bo'lmagan muloqot notiqlikda kuchli vositadir. So'zlaringizni to'ldirish va samimiylik va ishonchni etkazish uchun tegishli imo-ishoralar, yuz ifodalari va tana harakatlaridan foydalaning.

Tomoshabinlarning Xabardorligi:

- Nutqingizni tinglovchilaringizga moslashtiring. Ularning qiziqishlari, bilimlari va umidlarini hisobga oling. Kuchli ta'sirni yaratish uchun ular bilan hissiy va intellektual jihatdan bog'laning.

Kuchli ochilish va yopilish:

- Tinglovchilaringizning e'tiborini boshidanoq jozibali ochilish bilan jalb qiling va kuchli yakunlovchi bayonot bilan unutilmas taassurot qoldiring. Birinchi va oxirgi daqiqalar ko'pincha eng esda qolarli bo'ladi.

Pauzadan samarali foydalanish:

- Strategik pauzalar diqqatni qo'shishi, tinglovchilaringizga ma'lumot olishiga imkon berishi va kutish tuyg'usini yaratishi mumkin. Nutqda vaqtni belgilash san'atini o'zlashtirish juda muhimdir.

Moslashuvchanlik:

- Nutqingizni tinglovchilarning reaksiyalari asosida moslashtirishga tayyor bo'ling. Yaxshi notiq tinglovchilarning kayfiyati va ehtiyojlariga javob beradi.

Etos, pafos va logotiplar:

- Aristotelning ishonitirish usullari—Etos (ishonchlilik), pafos (hissiy murojaat) va logotiplar (mantiqiy murojaat) - hali ham dolzarbdir. Ishonchli va har tomonlama dalil yaratish uchun ushbu elementlarni muvozanatlashtiring.

Amaliyot:

- Amaliyot malakali notiq bo'lish uchun juda muhimdir. Yetkazib berishni yaxshilash, takomillashtirish sohalarini aniqlash va ishonchni oshirish uchun nutqingizni takrorlang.

Haqiqiylik:

- Sizing yetkazib haqiqiy va sahih bo'ling. Tomoshabinlar ko'pincha o'z xabarlariga samimiy va ishtiyoqli deb qabul qilingan ma'ruzachilarga ijobiy javob berishadi.

Doimiy Takomillashtirish:

- Sizing chiqishlari haqida mulohaza yuriting, teskari izlab, va doimo notqlik mahoratini oshirish ustida ishlash. Ommaviy nutq-bu har doim takomillashtirilishi mumkin bo'lgan mahorat.

Nutq madaniyati va notqlik san'ati jamoatchilik fikrini shakllantirishda, o'zgarishlarni ilhomlantirishda va samarali muloqotni rivojlantirishda muhim rol o'ynadi. Siyosiy nutqlarda, biznes taqdimotlarida yoki kundalik suhbatlarda bo'lsin, notqlik tamoyillari so'zlaringiz ta'sirini kuchaytirishi va tinglovchilaringiz bilan chuqurroq bog'lanishingizga yordam beradi.

Munozara bo'limi notqlikning madaniy va psixologik o'lchovlarini o'rganadi. Unda turli madaniyatlarning o'ziga xos nutq madaniyatini shakllantirib, ishontiruvchi nutq san'atini qanday qabul qilgani va moslashtirgani o'rganiladi. Bundan tashqari, notqlikning shaxslar va jamoalarga psixologik ta'siri sinchkovlik bilan o'rganilib, muloqotning murakkab dinamikasiga oydinlik kiritiladi.

Xulosalar:

Xulosa qilib aytganda, notqlik san'ati orqali tarixiy sayohat uning abadiy ahamiyatini ta'kidlaydi. Qadimgi Yunonistondan raqamli asrgacha g'oyalarni ishontirish qobiliyati ijtimoiy o'zgarishlar uchun kuchli kuch bo'lib qolmoqda. Ushbu tadqiqotdan olingan xulosalar notqlikning samarali muloqotni rivojlantirish va jamoaviy ongga ta'sir qilishda doimiy ahamiyatini ta'kidlaydi.

Biz zamonaviy dunyoning murakkabliklarini o'rganar ekanmiz, notqlik san'atini tarbiyalash birinchi o'rinda turadi. Ta'lim o'quv dasturlari muloqot qobiliyatlarini birinchi o'ringa qo'yishi, samarali ma'ruzachilarni rivojlantirishga yordam berishi kerak. Bundan tashqari, ommaviy nutq platformalari turli xil ovozlarni targ'ib qilishi mumkin, bu notqlik rivojlanishda davom etishini va odamlarning o'zaro ta'sirining o'zgaruvchan landshaftiga moslashishini ta'minlaydi.

Notqlik qatlamlarini ochishda biz uning vaqt va madaniyatdan ustun bo'lish qobiliyatini tan olamiz, shaxslar va jamiyatlar o'rtasidagi bo'shliqlarni bartaraf etamiz. Ushbu kashfiyot bizni o'zaro bog'liq dunyomizda aloqa va tushunishni yaxshilash uchun notqlik san'atini qadrlash va rivojlantirishga chorlaydigan harakatga chaqiriq bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Qo‘ng‘irov R., Begmatov E., Tojiev Yo. Nutq madaniyati va uslubiyot asoslari. T.: 1992.
2. Tojiev Yo., Xusanova N., Tojimatov H., Yo‘ldosheva O. O‘zbek nutqi madaniyati va uslubiyot asoslari. T., 1994.
3. Saidov U. Nutq madaniyati va notiqlik san‘ati. T., “Akademiya” 2007
4. Болтабоева У. “Сценическое речь”. Учебное пособие. Ташкент, «Иновация-Зиё» -2021.
5. Boltaboeva, U., & Madaminov, S. (2021). FACTORS OF DEVELOPMENT OF UZBEK TRADITIONAL THEATER. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS, 2(11), 32-40.
6. Boltaboeva, U. (2021). The Art of Directing: Composition and Scales. International Journal of Culture and Modernity, 11, 16-24.
7. Болтабоева, У. (2021). Бўлажак актёрларни тарбиялашда педагогик ёндашувлар. Oriental Art and Culture, 2(3), 88-98.
8. Boltaboeva, U., & Xalilov, Y. (2021). Teatr san‘atining o‘ziga xos xususiyatlari. Oriental Art and Culture, 2(3), 40-48